

ЗВІТНІСТЬ ТА ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ: МЕТА АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ**Серпенінова Ю.С.,***к.е.н., доцент, завідувач кафедри бухгалтерського обліку і оподаткування,**Сумський державний університет**u.serpenynova@uabs.sumdu.edu.ua**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4448-3484>***Ярошина А.П.,***аспірант, викладач-стажист кафедри бухгалтерського обліку і оподаткування,**Сумський державний університет**a.yaroshyna@biem.sumdu.edu.ua**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8694-4592>*

Фінансові посередники підвищують ефективність розміщення капіталу, акумулюючи його між сторонами угоди для задоволення потреб усіх учасників. Через недосконалість ринку та інформаційну асиметрію фінансове посередництво перейшло від традиційного банківського обслуговування до більш складних посередників, таких як інвестиційні банки, пенсійні фонди, фонди венчурного капіталу, пайові фонди та хедж-фонди. Зв'язок між посередниками та економічними показниками є темою для дискусії багатьох науковців світу. Остаточної думки з цього приводу ще не існує, оскільки гіпотези, які висувуються мають полярний характер. Дане дослідження базується на припущенні, що фінансові посередники мають позитивний вплив на економічний розвиток. Наукове дослідження спрямоване на бібліометричний аналіз за допомогою інструменту VOSviewer v.1.6.16 для виявлення ключових контекстуальних напрямків обраної тематики. У роботі визначено чисельні тенденції робіт, які були присвячені вивченню фінансового посередництва. Систематизовано основні національні та зарубіжні підходи до досліджуваного поняття. Виявлено основні предметні групи досліджуваного явища. Проаналізовано найбільш цитованих авторів, які працювали за даним напрямком. Проведено кластеризацію статей щодо ключових аспектів дослідження. Виявлено зв'язок між поняттями «фінансового посередництва» та «нефінансової звітності». Проведено за допомогою інструментів Google Books Ngram Viewer і Google Trends аналіз частоти згадувань досліджуваних понять та частоти запитів користувачів. У результаті на основі аналізу 405 документів, проіндексованих базою даних Scopus протягом 2012 – 2018 рр., виділено 6 кластерів, зосереджених на: місці фінансових посередників у фінансовій системі; ролі у забезпеченні фінансової стабільності; передумовах становлення цього явища; ролі на фінансовому ринку; взаємодії між фінансовими посередниками та системними ризиками; зв'язку з тіньовим банкінгом. Зростання числа згадувань досліджуваної теми серед українських науковців свідчить про підвищений інтерес до сутності та ролі даного явища.

***Ключові слова:** фінансові посередники; бібліографічний аналіз; детінізація; економічний розвиток; нефінансова звітність; акумулювання коштів.*

DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-2

ВСТУП

У час стрімкого розвитку економіки важливо правильно визначити драйвери, які виступають стримуючими та стимулюючими факторами. Відомо, що система обігу фінансів та її прозорість у середині країни є одним із ключових чинників. Фінансові посередники, як одні із найвпливовіших «гравців» на ринку фінансів наділені великою кількістю функцій, зокрема серед яких – акумулювання активів.

Банківські установи представляють найбільшу груп посередників, що забезпечує безпеку між сторонами угоди – суб'єктом, який має вільні кошти, та суб'єктом, який потребує додаткового капіталу. Цей процес проходить або у рамках кредитування, або інвестування. Дана діяльність не позбавлена ризиків і може супроводжуватись, таким явищем, як «тіньовий банкінг». Подальше дослідження має на меті з'ясувати існування даної проблеми.

Вивчення фінансових посередників важливе для розуміння ступеня їх впливу на розвиток економіки. Підвищення інтересу науковців до даної теми може свідчити про

те, що зв'язок між діяльністю фінансових посередників та рівнем ключових макроекономічних показників є досить суттєвим.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню сутності фінансового посередництва, його ролі в економіці присвячені багато праць вітчизняних та закордонних авторів.

Так, серед вітчизняних науковців Лаврик О.Л. [1] описував зв'язок між діяльністю фінансових посередників та рівнем ВВП, обсягом реалізованих продуктів та послуг, курсом національної валюти, рівнем кредитної довіри тощо. Фундаментальним засадам сутності, класифікації фінансових посередників, зокрема небанківських, присвячено увагу у науковій роботі Гаркуши Ю.О. [2]. У рамках впливу на інвестиційний клімат в країні робили дослідження Богоявленський О.В. і Шульміна А.М. [3]. Зовсім інший підхід до вивчення посередників застосував Дима, О.О. [4]. Автор розглядав їх не через призму банківської справи, а як учасника трансакційного процесу.

На даному етапі особливу увагу вітчизняних науковців отримала звітність фінансових посередників, яка включає як фінансову, так і не фінансову інформацію, що викликано, зокрема, затвердженням нової форми звітності - Консолідований звіт про Управління. Безверхий К.В. та Пантелеев В.П. [8] свою наукову роботу присвятили аналізу нормативних новацій щодо форми складання звіту в Україні. Питання змісту і призначення Звіту про управління були розкриті у статті Малишкіна О. [9]. Досліджувала структуру звіту та порядок його заповнення Новіченко Л.С. [10]. Робили аналіз місця та ролі звітності у концепції сталого розвитку, доводили необхідність впровадження нової моделі інтегрованої звітності в Україні Романенко О.А. та Комірна О.В. [11].

Високу теоретичну та практичну цінність несуть у собі праці зарубіжних авторів. Зокрема, робота Шумптера Й. [5], який доводив роль фінансового посередництва у розвитку економіки держави. Він першим довів гіпотезу, що банківські посередники поєднують нові фактори виробництва з фінансовими ресурсами, що в свою чергу дало поштовх для розвитку концепції інвестиційного фінансування. Цю ж ідею розвивав у своїй праці Сіна Т. [6]. Він дослідив зв'язок між діяльністю посередників та банківською кризою у країнах Латинської Америки. За допомогою виведення індексу фінансового розвитку, аналізу головних компонент і із застосуванням панельних даних Мухозою Б. [7] вивчено вплив посередництва на економічне зростання в Східноафриканській спільноті. Результати показують, що фінансове посередництво позитивно і суттєво впливає на економічні показники у довгостроковій перспективі.

Усі вище згадані роботи мають важливе значення у вивченні фінансових посередників. Загальний синтез, аналіз, систематизування та кластеризація наукових робіт дають змогу виявити проблемні та маловивчені аспекти, окреслити загальні тенденції досліджень у сфері фінансового посередництва загалом, та звітності фінансових посередників зокрема.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження вектору наукових напрямків за обраною тематикою серед закордонних та вітчизняних авторів; виявлення загальних тенденцій згадування фінансових посередників у наукометричній базі Scopus. Основною гіпотезою дослідження є тенденція до збільшення уваги науковців до аналізу питань фінансового посередництва та нефінансових форм звітності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У продовж дослідження були застосовані такі загально-наукові методи, як: аналіз та синтез, логічне узагальнення, групування, порівняння, систематизація. Інструментом для бібліографічного аналізу слугувало програмне забезпечення VOSviewer 1.6.16. На його основі було виявлено найбільш цитовані публікації у базі даних Scopus, орієнтованих на явище «фінансового посередництва». Інформаційною

базою дослідження є праці вітчизняних та закордонних авторів, інформаційні ресурси мережі Internet.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз результатів проводився за допомогою програмного забезпечення VOSviewer. Для пошуку були обрані такі ключові словосполучення: «financial intermediaries» та «report».

Після відсіювання нерелевантних ключових слів, які потрапили до вибірки, було відібрано 405 документів. В результаті отримано 6 кластерів, на які поділилися ключові слова (рисунок 1).

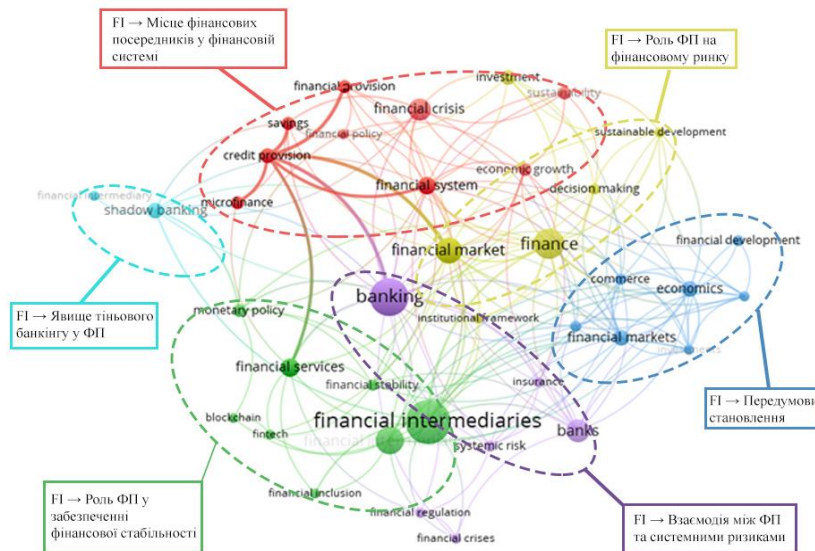

Рисунок 1 – Концептуальний блок аналізу статей наукометричної бази Scopus

Перший і найбільший кластер – червоного кольору. Його зв'язки дають змогу визначити загальний вектор – це місце фінансових посередників у фінансовій системі. Можна зробити висновок, що фінансові посередники відіграють важливу роль у кризових періодах та під час економічного розвитку.

Другий кластер характеризує роль фінансового посередництва у забезпеченні фінансової стабільності. Ключові слова, які потрапили до другого кластеру включають такі поняття, як: фінтех, блокчейн і монетарна політика – вони допомагають у забезпеченні фінансової безпеки.

Третій кластер синього кольору можна визначити, як передумови становлення такого явища, як фінансове посередництво. Він тісно переплітається з другим, п'ятим та четвертим кластерами.

Ключові слова, які потрапили до четвертого – жовтого кластеру характеризують роль фінансових посередників на фінансовому ринку, а саме сталий розвиток, та інвестиційний клімат.

П'ятий кластер позначений фіолетовим кольором, його можна класифікувати, як взаємодія між фінансовими посередниками та системними ризиками. Варто відзначити що ключові слова, які входять до п'ятого кластеру характеризують види фінансових посередників – страхування та банківський сектор, при цьому другий значно переважає. Це означає, що науковці частіше розглядають фінансових посередників, як кредитні установи – банки, кредитні спілки, небанківські кредитні організації. Потрапляння до даного кластеру таких ключових слів, як системні ризики,

фінансова криза можна пояснити тим, що падіння банківського сектору тягне за собою падіння економіки і може призвести до кризи, так званий «принцип доміно».

Останній і найменший кластер включає тільки 2 пункти – це фінансовий посередник та тіньовий банкінг. У свою чергу саме цей кластер є найрелевантнішим для нас, тому що він пов'язаний з прозорістю.

Наступним етапом було проведено аналіз частоти використання ключових слів упродовж 2012 – 2018 рр. (Рисунок 2).

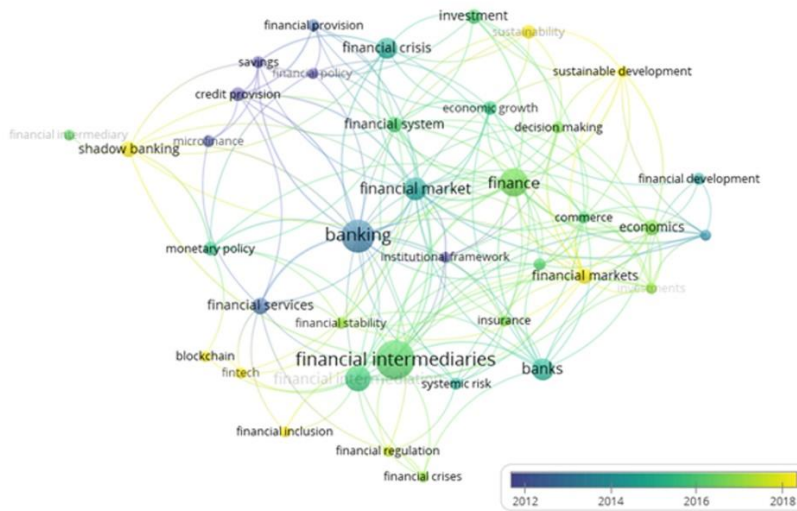

Рисунок 2 – Змістовно - часовий аналіз даних

Таким чином, найбільш ранні дослідження включали поняття: кредитування, мікрофінансування, фінансова політика. У свою чергу в останні роки більша увага приділяється тіньовому банкіngu, сталому розвитку та сучасному інструментарію, якій допомагає автоматизувати процеси та покращити контроль.

Результати відображені на Рисунку 3 дають змогу зробити аналіз найбільш цитованих науковців.

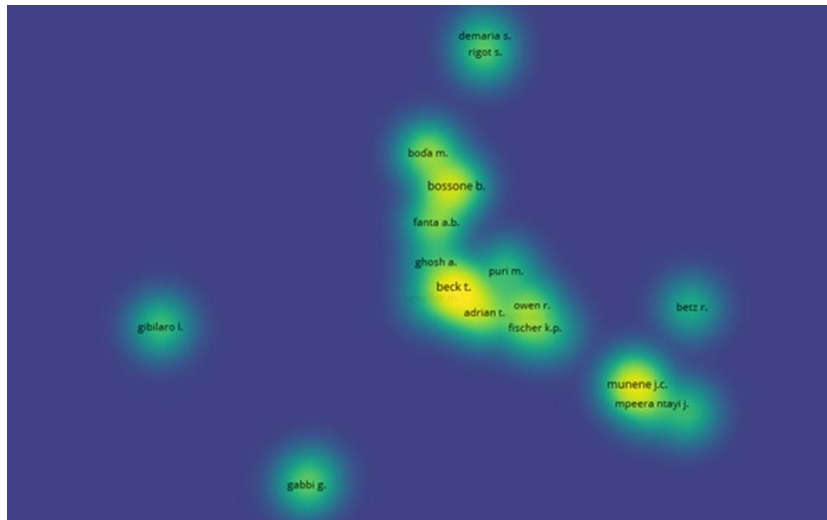

Рисунок 3 – Аналіз наукових підходів до проблематики за ознакою дослідника

Отже, найбільше посилань робиться на роботи Munene J.C., Beck T., Bossone B., Adrian T., Mreera Ntayi J. З огляду на це дані науковці є авторитетними і їх внесок у вивченні фінансового посередництва є вагомим.

Результати популярності тематики «фінансового посередництва» за географічною ознакою систематизовано на рисунку 4.

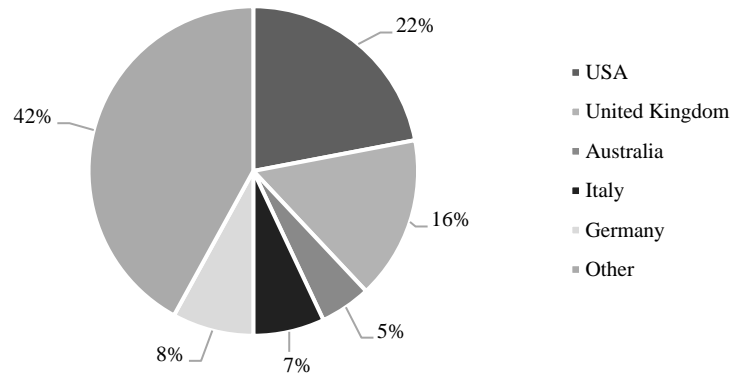

Рисунок 4 – Регіональний аналіз частоти згадувань фінансових посередників та звітності

З огляду на географічну приналежність авторів наукових робіт по даній тематиці, то найбільша концентрація доробків знаходиться у США, а саме 22% від числа усіх робіт. Дещо менше досліджувалась дана проблема у Великобританії, Австралії, Італії та Німеччині.

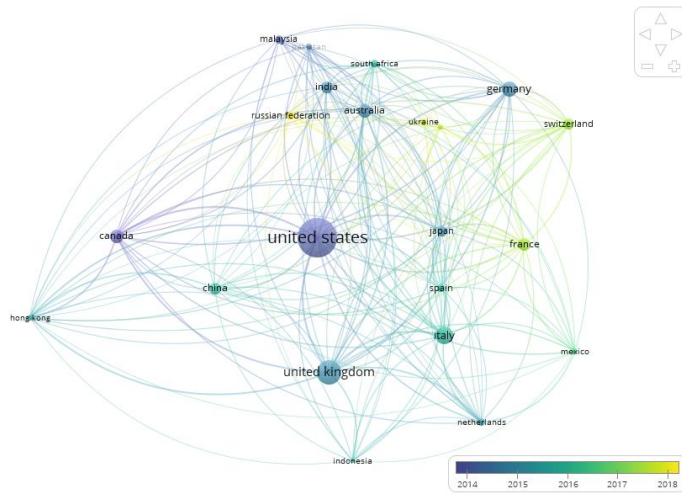

Рисунок 5 – Аналіз бібліографічних даних за просторово-часовою ознакою

Враховуючи вище сказане, ці ж самі країни почали раніше проводити дослідження фінансового посередництва (рисунок 5). Варто відзначити, що останніми роками більш активно дану тему вивчають в Україні (8 документів за 2017-2018 рр.). Це пояснюється змінами у законодавстві, а саме офіційному затвердженні статусу Звіту про управління і регламентації структури документа. Таким чином останнім часом зростає увага до фінансових посередництва у рамках аналізу змісту нової форми звіту, а також його ролі.

Наступним кроком було зроблено аналіз частоти запитів користувачів мережі Інтернет (рисунок 6) за словосполученням «financial intermediaries» та «non-financial report» за допомогою інструмента Google Trends.

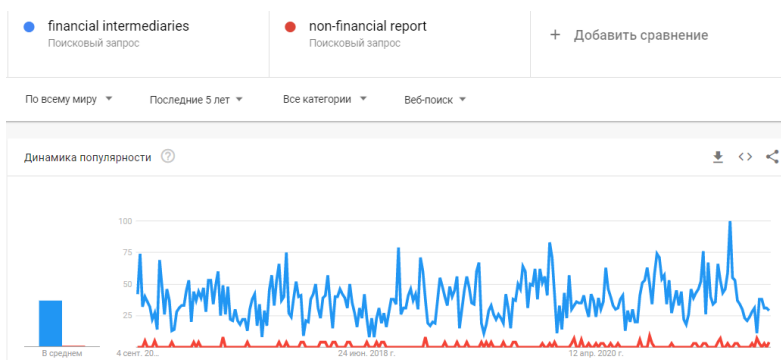

Рисунок 6 – Аналіз частоти запитів користувачів мережі Інтернет за словосполученнями «financial intermediaries» та «non-financial report»

Максимального значення словосполучення «financial intermediaries» досягло у травні 2021 р. Варто відзначити, що динаміка зростання не утрималась і вже в наступному проаналізованому періоді значення запитів знизилось на 45%. Загальний вигляд графіка свідчить про те, що частота звернень користувачів має хвиле-подібний характер. Це ускладнює процес узагальнення тенденцій зростання або падіння показників.

Якщо порівнювати кількість запитів обох словосполучень, то можна стверджувати, що «non-financial report» є значно менш популярним. Їх різниця значень досягала 10 - 15 крат. Це пояснюється тим, що деякі форми не фінансової звітності часто не є обов'язковими для складання та оприлюднення.

Наступним інструментом було обрано Google Books Ngram Viewer. Це пошуковий онлайн-сервіс компанії Google, що дозволяє будувати графіки частотності мовних одиниць на основі величезної кількості друкованих джерел, опублікованих з 16 століття і зібраних в сервіс Google Books. Результати пошуку подано на рисунку 7 і 8.

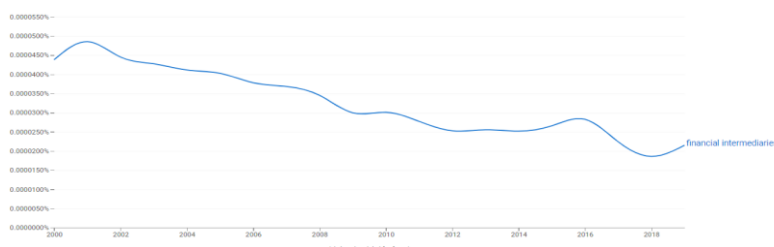

Рисунок 7 – Аналіз частоти згадування словосполучення «financial intermediaries» у базі Google Books

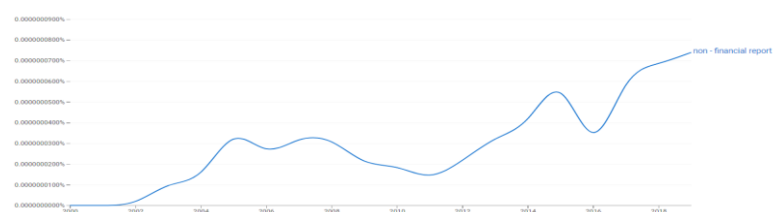

Рисунок 8 – Аналіз частоти згадування словосполучення «non-financial report» бази Google Books

Кількість згадувань поняття «фінансове посередництво» мало спадаючий характер, тоді як увага до «нефінансової звітності» з 2015 року почала стрімко зростати. Це пояснюється тим, що у грудні 2014 року Європейський парламент прийняв Директиву 2014/95/ЄС про нефінансову звітність. З 1 січня 2017 року компанії, що становлять суспільний інтерес із 500 і більше працівниками, включають нефінансову звітність до звіту керівництва. Нефінансова звітність охоплює екологічні та соціальні аспекти, сферу прав працівників та прав людини, антикорупційні заходи та заходи щодо хабарництва, а також окреслює власну бізнес-модель, результати та політичні ризики щодо згаданих питань, а також різноманітність політики, що реалізується керівництвом та наглядових органів.

ВИСНОВКИ

Бібліометричний аналіз на основі 405 документів, проіндексованих наукометричною базою даних Scopus протягом 2012 – 2018 рр., присвячених питанням фінансового посередництва, дозволив виділити 6 контекстних кластерів, зосереджених на: 1) місці фінансових посередників у фінансовій системі; 2) ролі у забезпеченні фінансової стабільності; 3) передумовах становлення цього явища; 4) ролі на фінансовому ринку; 5) взаємодії між фінансовими посередниками та системними ризиками; 6) зв'язку з тіншовим банкінгом.

Змістовно – часовий аналіз свідчить про те, що раніше фінансове посередництво розглядалося у загальних аспектах, а з плином років більша увага була направлена на цілі сталого розвитку, у тому числі і на роль у детінізації.

Результати аналізу бібліографічних даних за просторово – часовою ознакою вказують на те, що останніми роками більш активно дану тему вивчають в Україні (8 документів за 2017-2018 рр.). Це пояснюється змінами у законодавстві, а саме офіційному затвердженні статусу Звіту про управління і регламентації структури документа. Таким чином останнім часом зростає увага до фінансових посередництва у рамках аналізу змісту нової форми звіту, а також його ролі.

Частота згадувань словосполучень «financial intermediaries» та «non-financial report» серед користувачів була виявлена за допомогою інструментів Google Trends і Google Books Ngram Viewer. З отриманих результатів можна зробити висновок, що інтерес до даної теми протягом останніх років є стабільно зростаючим, що пояснюється змінами у законодавстві, популяризацією принципів корпоративної соціальної відповідальності та загальними тенденціями до сталого розвитку.

SUMMARY

Serpeninova Y., Yaroshyna A. Reporting and financial intermediaries: meta-analysis of key concepts.

Financial intermediaries increase the efficiency of capital allocation by accumulating it between the parties to match the needs of all stakeholders. Due to market imperfections and information asymmetries, financial intermediaries have moved from traditional banking to intermediaries that are more complex: investment banks, pension funds, venture capital funds, mutual funds and hedge funds. The interrelation between intermediaries and economic indicators is a topic of discussion for many scholars around the world. The final opinion on this does not yet exist, because the hypotheses that are put forward are polar in nature. This study is based on the assumption that financial intermediaries have a positive impact on economic development. This study is aimed at bibliometric analysis by means of VOSviewer v.1.6.16 to identify key contextual areas of the research topic. The paper identifies numerous trends in the study of financial intermediation. The main national and foreign approaches to the studied concept are systematized. Key subject groups of the studied phenomenon are revealed. The most cited authors who worked in this direction are analyzed. Articles on key aspects of the study were clustered. The connection between the concepts of "financial intermediation" and "non-financial reporting" is revealed. Google Books Ngram Viewer and Google Trends analyzed the frequency of mentions of research concepts and the frequency of user queries. As a result, on the basis of 405 documents indexed by the Scopus database during 2012 - 2018, 6 clusters were identified, focusing on: the place of financial intermediaries in the financial system; role in ensuring financial stability; the prerequisites for the formation of this phenomenon; roles in the financial market; interactions between financial intermediaries and systemic risks; connection with shadow banking. The growing number of mentions of the research topic among Ukrainian and foreign scientists indicates an increased interest in the nature and role of this phenomenon.

Keywords: financial intermediaries; bibliographic analysis; economic development; non-financial report; accumulation of funds.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лаврик, О. Л. Сутність фінансового посередництва на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економічна думка*. 2015. Том 19. № 1. С. 184-192.
2. Гаркуша Ю. О. Основні тенденції розвитку небанківських фінансових посередників в Україні. *Науковий вісник*. 2010. №4(105). С. 114-122.
3. Боговявленський О. В. Фінансове посередництво у інвестиційній діяльності. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 35. С. 287–291.
4. Дима О.О. Посередницька діяльність: транзакційний підхід. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2015. № 56 (1). С. 49–55.
5. Шумптер Й. Теория экономического развития. [Текст] / Й. Шумптер. – М.: Эксмо. 2007. 864 с.
6. Sinha, T. The Role of Financial Intermediation in Economic Growth: Schumpeter” In Dahiya S. B. and Orati V. (eds) *Economic Theory in the Light of Schumpeter’s Scientific Heritage*. *Spellbound Publishers*. 2001. Chapter 2.
7. Muhoza, B.K. Financial intermediation and economic growth in the East African Community: A financial index approach. *African Journal of Economic Review*. 2019. 7(2). 165–182.
8. Безверхий К. В., Пантелеев В. П. Консолідований звіт про управління. *Новачі управління практики звітування*. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2018. №1-2. С. 37-46.
9. Малишкін О. І. Призначення і зміст звіту про управління. *Фінансова система України в умовах економічної та фінансової глобалізації світу: зб. матер. всеукр. наук.-практ. конф. Том 1. Київ, 15 грудня 2017 року / За ред. проф. В. М. Фурмана. Київський інститут банківської справи, 2017. С. 215–219.*
10. Новіченко Л. С. Актульні питання формування Звіту про управління підприємством. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 4. С. 258-264.
11. Романенко О. А., Комірна О. В. Аналіз інтегрованої звітності у забезпеченні сталого розвитку суспільства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 880-887.

REFERENCES

1. Lavrik, O. (2015). Sutnist finansovoho poserednytstva na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy [Sense of financial middle at the current stage of development of the Ukrainian economy]. *Ekonomichna dumka - Economic thought*. 19(1), 184-192.
2. Garkusha, Y. (2010). Osnovni tendentsii rozvytku nebankivskykh finansovykh poserednykiv v Ukraini [Main tendencies of development of non-bank financial intermediaries in Ukraine]. *Naukovy visnik - Scientific Bulletin*. 4 (105), 114-122.
3. Bogoyavlenskiy, O. (2011). Finansove poserednytstvo u investytsiyni diialnosti [Financial intermediation in investment activities]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti - Bulletin of the economy of transport and industry*. 35, 287–291.
4. Dima, O. (2015). Poserednytska diialnist: transaktsiyni pidkhd [In the middle of the process: transactional income]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen - Bulletin of Social and Economic Doslidzhen*. 56 (1), 49–55.
5. Schumpeter, J. (2007) The theory of economic development. [Text] / J. Schumpeter. - M.: Eksmo. 864 p.
6. Sinha, T. (2001). The Role of Financial Intermediation in Economic Growth: Schumpeter” In Dahiya S. B. and Orati V. (eds) *Economic Theory in the Light of Schumpeter’s Scientific Heritage*. *Spellbound Publishers*. Chapter 2.
7. Muhoza, B.K. (2019). Financial intermediation and economic growth in the East African Community: A financial index approach. *African Journal of Economic Review*. 7(2), 165–182.
8. Bezverkhy, K., Panteleev, V. (2018). Konsolidovanyi zvit pro upravlinnia. Novatsii upravlinskoï praktyky zvituvannia. [Consolidated management report. Innovations in management reporting practices]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu - Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing*. 1-2, 37-46.
9. Malyshekin, O. (2017). Pryznachennia i zmist zvitv pro upravlinnia [Purpose and content of the management report]. The financial system of Ukraine in the conditions of economic and financial globalization of the world: coll. mater. All-Ukrainian scientific-practical conf. Volume 1. Kyiv, December 15, 2017 / Ed. prof. W. M. Furman. Kyiv Institute of Banking. 215–219.
10. Novichenko, L. (2018). Aktualni pytannia formuvannia Zvitu pro upravlinnia pidpryiemstvom [Current issues of forming the Report on enterprise management]. *Ekonomichnyi analiz - Economic analysis*. 28(4), 258–264.
11. Romanenko, O., Komirna, O. (2017). Analiz intehrovanoi zvitnosti u zabezpechenni staloho rozvytku suspilstva [Analysis of integrated reporting in ensuring sustainable development of society]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky - Global and national economic problems*. 17, 880-887.